

AZ AUTENTICITÁS KÉRDÉSE AZ ÚJTÁLTÓSSÁGBAN

Absztrakt

Tanulmányomban az újpogányság egy magyar irányzatát, az *újtáltosságot* vizsgálom arra fókuszálva, miként viszonyulnak az autenticitás kérdéséhez. A kurrens, elméleti megközelítésű irodalmakból kiindulva azt mutatom be, hogy a szerzők által megfogalmazott gondolatokat miként lehet értelmezni az újtáltosság példáján. Ennek eredményeként megállapítható, hogy az újtáltosság, ellenkultúra-mivolta miatt, dichotómiák mentén érthető meg leginkább, így az autenticitás ideálja is a többségi társadalom, illetve a globalizált világ ellenében fogalmazódik meg.

Abstract

In my paper I examine one of the Hungarian streams of neo-paganism called *újtáltosság*, focusing on the question of what their attitude towards authenticity is. Based on current theoretical literature, I present how the different theoretical approaches can be understood in my subject. As a result it can be said that *újtáltosság* – being a counter-cultural movement – is best understood along dichotomies, thus the idea of authenticity is formulated against the mainstream society and the globalized world.

Az *újtáltosság*⁶¹ napjainkban olyan téma, amellyel valamilyen szinten mindenki kapcsolatba

61 Újtáltosság alatt az újpogányságnak egy speciális magyar irányzatát, értem mely a magyarság kereszténység felvételét megelőző hitvilágának sámánisztikus, vélt és valós elemeit tudatosan éleszti újjá napjainkban, s adaptálja azokat a modern korhoz (Illés 2015:232). Az újtáltosságban a hitvilág és a gyakorlatok alapját a magyarság kereszténység felvételét megelőző világnézetére vonatkozó, (szak)irodalomban megtalálható ismeretek alkotják. Ezekben a csoportokban arra törekednek, hogy a táltosok feltételezett kontinuos hagyományát ápolják. Habár különböző csoportok és egyének különbözőképpen látják az újtáltosságot, abban szinte mindenki egyetért, hogy az „ősmagyar vallás” nem szűnt meg létezni, hanem titkosan továbbadva napjainkig fennmaradt. Mindazonáltal nem lehet egyféle újtáltos világnézetet megállapítani, hiszen nem dogmatikus, így ebből kifolyólag az újtáltosság követői egyénileg alakítják ki nézeteiket, szabadon válogatva különböző vallási tradíciók és irányzatok kínálatából.

került – vagy a médiából vagy ismeretségi köréből –, s egyre több olyan tudományos igényű munka jelenik meg, amely segít megérteni e jelenség működését. Visszatérő kérdésként jelent meg saját kutatásom során az autenticitáshoz való viszony, amellyel kapcsolatban számos érdekes kérdés merül fel: Kit és miért tartanak hiteles táltosnak? Az újtáltosságban melyik hagyományt tartják annak követői autentikusnak és miért? Hogyan lehet szerintük ezeket megőrizni „eredeti” formájukban? Jelen dolgozatban e kérdések elméleti hátterét vázoló fel, főként a kulturális antropológia, a folklorisztika és a szociológia kurrens irodalmait felhasználva.

Elsőre azt gondolnánk, hogy az az autentikus, ami bizonyítottan „igazi”, „hamisítatlan”, valóban létező/létezett hagyomány pontos követése.⁶² Azonban már maga a hagyomány is problémás fogalom, értelmezése időről időre módosul, és az autenticitást is különféleképpen közelítik meg a társadalomtudományokban.

A néprajztudomány az ősi, eredeti, autentikus néphagyomány kutatásán alapuló tudományként jött létre. A hagyományt ekkor úgy értelmezték, mint ami a múltból maradt a jelenkorra, és az eltűnés fenyegeti, ezért tehát védelemre és megőrzésre szorul. A hagyományokra mint az autentikus etnikus identitás forrására tekintettek. A folklor és tárgyi kultúra felgyűjtése során ezeknek azon autentikus esszenciáját akarták megőrizni, amelyet elképzelésük szerint a modernitás megszüntetett. Ezt az elképzelt népi kultúrát tulajdonképpen magának a nemzetnek a gyökereként látták (Bendix 1997).

A hagyomány a múlt jelenben való autentikus folytatásaként való felfogása az 1980-as években vált vitatottá. Eric Hobsbawm (1983) ekkor mellett érvelt, hogy minden hagyomány kitalált, a nemzetépítés folyamatában jön létre. Benedict Anderson (1983) közösségre vonatkozó elmélete szintén hozzájárult a hagyomány fogalmának újragondolásához. Szerinte a közösségek sokkal inkább elképzelték és társadalmilag konstruáltak, nem pedig kontinuos etnikus kötelekeken alapszanak.

62 Ezt a meghatározást Vannini és Williams „realistának” nevezi (Vannini – Williams 2009:2).

Nezar AlSyyad szerint a globális kulturális szupermarket elmélete⁶³ további kételyeket vetett fel a hagyomány stabil hivatkozási alapként való felfogásával kapcsolatban. AlSyyad hangsúlyozza, hogy a jelenlegi globalizált világban fontos, hogy a kultúrára úgy tekintünk, mint amelyet ugyanúgy alakít az állam és a piac is. Egyesek számára a hagyomány a kultúrához hasonlóan döntés kérdésévé vált, mivel ebben a globális szupermarketben mind az információ, mind az alternatív identitások elérhetőek. Világszerte az emberek egyre gyakrabban azonosulnak egynél több hagyománnyal és identitással. Tehát nem a hagyomány maga szűnt meg létezni, csupán az az elképzelés, hogy a hagyomány az autenticitás előfeltétele, illetve hogy egy sajátos kulturális jelentés hordozója. Azok az elképzelések már nem érvényesek, miszerint a hagyomány helyhez és időhöz rögzített fogalom, egy statikus mérvadó hagyaték, és az emberek bizonyos csoportja által birtokolt örökség.

Az újtáltosságban mindazonáltal a hagyományt nem így értelmezik, hanem folyamatosnak, örökön létezőnek tekintik. Ebben a megközelítésben az identitás és a hagyomány is egységes és nem-létrehozott, illetve egy meghatározott csoport születéstől meglévő joga és tulajdona. Jenni Rinne az észt újpogányságot vizsgálva rámutat, hogy ebben a kontextusban a hagyomány adja meg az életvitel és a világnézet egy olyan vázát, mely egyfajta folytonosságot képvisel egy etnikus csoport körében kialakított hellyel és nyelvvel (Rinne 2016:142).

Az autenticitás egy társadalmi konstrukció és egy értékelő koncepció – mondja Vannini és Williams – és olyan tulajdonságok összességére utal, amelyekre az emberek egy meghatározott időben és helyen ideálként tekintenek (Vannini – Williams 2009:3).

Mit jelent ez a gyakorlatban? A megfelelő hagyományokat ki kell választani, és dönteni kell ezek autentikus kivitelezési formájáról. Amikor pl. egy dobkör⁶⁴ Facebook-csoportjában a vezető többször

63 AlSyyad 2004:1-28. Továbbá Gordon Mathews szerint a korábbi kultúrafelfogást, mely a kultúrát az emberek életmódjaként értelmezi, ötvözni kell egy ennél jelenkoribb koncepcióval, mely szerint a kultúra „a globális kulturális szupermarketből elérhető információk és identitások összessége” (Mathews 2000:1).

64 A dobkörök az újtáltos kultúra egyik alapvető közösségi rendezvényei. Ennek során a résztvevők dobokkal, csörgőkkel, egyéb hangszerekkel zenélnek a dobkör vezetőjének irányításával. Célja a módosult tudatállapot elérése. A dobkörök keretében gyakran különböző szertartásokat is tartanak, illetve a résztvevői kör egyéb közösségi rendezvényeken, alkalmakon is együttesen részt vehet.

felhívja a tagok figyelmét arra, hogy csak olyan tartalmakat tegyenek közzé, amelyek megfelelnek az „ösmagyar” világnézetnek és tematikának, az ezotériát pedig mellőzzék, egy ilyen értékelést és ideálkép kialakítását figyelhetjük meg. Csak annak van helye, amely egy meghatározott kategória szerint autentikusnak tekinthető. Vagy megemlíthetnénk az arra való törekvést, hogy az idegennek vélt szavaktól megtisztítsák a magyar nyelvet. Egyik interjúalanyom a beszélgetés során ahányszor valamilyen idegennek hangzó szót használt, felhívta rá a figyelmet, mintegy tudatosítva, hogy tisztában van azzal, hogy nem felel meg az elképzelt ideálnak, de tudja, melyek ennek a szabályai. Hiszen az újtáltos kultúrában a magyar nyelv szinte szakrális erővel bír, autenticitása megkérdőjelezhetetlen. Ez a nyelv elképzelésük szerint magában hordozza a magyar nép tudását és lelkiségének esszenciáját, tehát az idegen eredetű kifejezések csak a tisztaságát és autenticitását rontják.

Rinne, Charles Lindholmra hivatkozva, azt mondja, hogy az autenticitást kétféleképpen lehet megközelíteni és megélni: közösségi és egyéni szinten. Egy közösség akkor lehet autentikus, ha az eredete visszakövethető, illetve ha a közösség tagjai olyan hagyományokat követnek, amelyek e közösségen belül jöttek létre. Az egyének akkor autentikusak, ha hűek a gyökereikhez, vagy ha tanításaik életvitelükben is megnyilvánulnak. Mindazonáltal számos formája lehet az autenticitás megélésének és ezek keveredhetnek is (Lindholm 2008:2, hivatkozva: Rinne 2016:143).

Hogyan értelmezhető ez az újtáltosság kontextusában? Tapasztalataim alapján azt lehet mondani, hogy tényleges közösségek nincsenek az újtáltosságban. Ezeket a csoportokat a közös érdeklődés és a közös tudás (iránti vágy) tartja össze. Hitelesnek vélt források és kiadványok alapján olyan hagyományokat igyekeznek követni, illetve azt tekintik autentikusnak, amelyeket nem az adott közösség hozott létre, hanem amelyeket az elképzelt nemzetközösség gyakorolt a romantikus homályba vesző múltban.

Arra már nehezebb választ adni, hogy milyen esetben fogadnak el egy személyt autentikusnak. A mai táltosoknak nem kell rendelkezniük a táltos néphitből ismert megkülönböztető testi jegyeivel vagy akár elhivatással ahhoz, hogy hitelesnek fogadják el őket. Mindazonáltal élettörténetük elmesélésekor meg-megemlítenek ehhez kapcsolódó történeteket, mintegy igazolva táltos mivoltukat, habár a körjük szerveződő csoport mindezt nem tartja

általában fontosnak. Ebben az esetben is felmerül az önazonosság kérdése,⁶⁵ hiszen általában válik hitelessé például egy dobkör vezetője, hogy nem „vizet prédikál”, hanem tanításai szerint él ő maga is. Azt tartják egyesek hiteles vezetőnek, akinek tudása kiemelkedik, aki nem „hirdeti” magát, nem a nyereszkesedés a célja. Ezek mellett sokat számít a karizma, a személyiség is, hiszen leginkább szimpátia alapján döntenek az emberek, melyik vezető mögé sorakoznak fel. A jelenkori városi táltosok autenticitása nem függ isteni beavatottságuktól, sokkal inkább gyakorlataik, tanításai és karizmatikus személyiségük függvénye. Követők szemszögéből a különleges személyiség és a jó szándék teszi hitelessé a táltost. Az autenticitását gyakran megkérdőjelezzük, amikor láthatóan pénzügyileg profitálnak a táltosságból, illetve elveszíthetik tiszteletüket sokak szemében, ha nagy népszerűségre tesznek szert. Ezek a csoportok erősen fluktuálnak, nincs szükség beavatásra, és az erős elköteleződés sem elvárt általában. Mindazonáltal az újtáltosság központi alakjai köré kicsi, de elhivatott csoport szerveződik.⁶⁶

Jenni Rinne PhD-értekezésében Margaret Wetherell nyomán az autenticitás érzését érzelmi mintázatként értelmezi. Ez az érzelmi mintázat ebben az esetben úgy fogható fel, mint egy „érzés”, amely az autenticitás személyes érzetként interpretálható. Ez szorosan kötődik ahhoz, miként kell a szerző által vizsgált érzet újpogányságban a hagyományokat gyakorolni, nemcsak a közösségi, hanem az egyéni szinten is. Wetherell szerint az érzelmi mintázatok terelhetik az emberek motivációit és irányíthatják az életben hozott döntéseiket. Rinne rámutat, hogy az általa vizsgált közösségben az embereket a hagyományok gyakorolásán keresztül megélt személyes autenticitás érzése motiválja (Wetherell 2012, hivatkozva Rinne 2016:149).

Már Tanya Lurhmann felhívta arra a figyelmet 1991-ben, hogy a modern mágikus gyakorlatokra alapvetően jellemző, hogy az ezek felé forduló emberek erős érzelmi töltetű vallásos élményt keresnek, és nem pedig vallást (Lurhmann 1991:337). Ennek tükrében értelmezhető a Rinne által felvetett

65 Erről lásd Vannini – Burgess 2009:104.

66 Jelenleg az újtáltosságnak körülbelül 4-5 központi alakja van, habár nehéz ezt pontosan felmérni. Közülük van, aki jól ismert ebben a közegekben, s sokan követik tanítványként vagy érdeklődőként, mások csak kisebb csoportot alakítottak eddig ki. Az ismertebbek közül ketten is hangsúlyozták a velük való beszélgetés során, hogy széleskörűen elfogadott táltos avatta fel őket, ezzel legitimálva táltosságukat.

gondolat is. Az adott újpogány közösségben vallási élmény megélésével, illetve ebben az esetben az autenticitás megélésével járó érzelmi többletet keresik. Az újtáltosság iránt érdeklődő emberek többször fogalmazták meg, hogy hosszabb-rövidebb keresgélés után találtak rá erre az útra, amelyet utána sajátjuknak, igazinak éreztek. A megtalált irányzathoz köti őket az a közösségi érzés, amely az értékek azonos látásmódjából fakad. Attól lesz autentikus számukra az irányzat, mert abban mindenki számára ugyanazt jelenti az autenticitás, ami érzelmi többletként kiemeli a más, kipróbált, vagy a vallási piacon elérhető vallási és spirituális irányzat közül.

A saját út megtalálása gyakran egyfajta otthonosság érzését adhatja az egyénnek. Az újtáltosság kapcsán ezt azért is fontos kiemelni, mivel leginkább ellenkultúráként jelenik meg. Mivel szemben fogalmazza meg magát? A globalizációval szemben a lokalitást, a modernizációval szemben a tradicionalitást, a liberális értékekkel szemben a konzervativitást, a Nyugattal szemben a Keletet tartják sajátjuknak.⁶⁷ A jelenkori globalizált világban az általuk stabilnak és változatlanul tartott hagyományokhoz nyúlnak vissza.⁶⁸ Amit Jenni Rinne megfogalmaz az érzet újpogány közösség kapcsán, megfeleltethető az újtáltosságra is. Az a törekvés, hogy a hagyományokat autentikus formájukban megőrizzék, egyes esetekben hozzájárul az autenticitás személyes érzetéhez. Ez úgy értelmezhető, mint egy olyan stabil identitás keresése, amely etnikus és leszármazási alapokon, illetve azon a

67 Az újtáltosságtól elválaszthatatlan egyfajta mítoszképző folyamat. Bali János 2014-es tanulmányában az „ösmagyar” mítoszképzés kialakulásának társadalmi hátterét helyezi a vizsgálat középpontjába. Kiindulása, hogy az ösmagyar mítosz és kultúra kortárs revitalizációja egy jól megragadható kulturális-ideológiai folyamat eredménye. Rámutat, hogy korunk mítoszképző folyamatának egyik alapvető funkciója a különböző társadalmi csoportokkal („Nyugat”, Európa, Európai Unió, globalizáció, liberális és baloldali csoportok) való ideológiai szembenállás kifejezése (Bali 2014:25).

68 Pertti Anttonen ezt a jelenséget a kulturális veszteség érzéseként tárgyalja, amelyen a folklorisztika is alapul. A kultúra modernné válása miatt kialakult veszteség egyfajta gyász idéz elő. A modern és hagyományos szembeállításának megfelelően a modernizáció a tradicionális elvesztését fogja jelenteni. Az egyén nosztalgiával fordul a közvetlen kommunikáció közösségének „otthonossága” és a feltételezett erkölcsi tartalma felé, amelynek elpusztításáért a modernizációt, a technológizációt, a médiaközvetítést és a hagyományos társadalmi rend fragmentációját teszik felelőssé (Anttonen 2005:80).

folytonosságon nyugszik, melyhez a hagyományok is tartoznak (Rinne 2016:166).

Az autenticitással szorosan összefüggő fogalom a legitimitáció, legitimitás. Murphy Pizza, aki minnesotai újpogány közösségeket vizsgált, ezzel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy a legitimitáció folyamata a külső igazolás, illetve a vallás társadalmilag elfogadottá, sőt „igazivá” tételének függvénye. Az a folyamat, amely szerint egy vallás autentikussá válik, illetve autentikusnak tekinthető, gyakran sokkal inkább szubjektív, mint a legitimálás módja. Az autenticitás hatáskörébe tartoznak a kozmológiai igazságokhoz fűződő személyesebb elgondolások és kapcsolatok, valamint ezzel kapcsolatban erkölcsi és etikai normák. Gyakran irreleváns, hogy a társadalom vagy a vallás más gyakorlóit a hozzá kapcsolódó gyakorlatokat és elképzeléseket autentikusnak tartják-e. Amíg a legitimitás meggyőző, addig az autenticitás csábító (Pizza 2016:50). Ez az elgondolás párhuzamba állítható a korábban megfogalmazottakkal, mely szerint az autenticitás megélése leginkább egy érzelmi minta. Habár az újpogány vallásokban is megjelenik a jogi győzelmeken és egyházalapításon keresztüli legitimálás, a legtöbb újpogány számára mindez eltörpül fontosságban az autenticitás kialakítására való törekvéshez képest (Pizza 2016:50).

A legitimitás és az autenticitás kontrasztját a magyar újtáltosságban is megfigyelhetjük, ami az ellenkulturális jelleggel is összefüggést mutat. A jelenlegi törvények alapján egyik újpogány irányzatnak sincs egyháza Magyarországon, és ismereteim szerint ez nem is fogalmazódik meg törekvésként az újtáltosságban. Többen fogalmaztak meg negatív véleményt az egyházzal kapcsolatban, az intézményesedéssel és a központosítással azonosítva azt, szemben az organikus és hagyományos szervezeti, közösségi formákkal. Ezzel a dichotómiával párhuzamba állítható Ferdinand Tönnies (2001) *Gemeinschaft* (összetartozás érzésén alapuló közösségek, mint például család, nemzetség, falu) és *Gesellschaft* (a társadalom által mesterségesen kijelölt célok képződménye, ilyen például az állam vagy a részvénytársaságok) megkülönböztetésére vonatkozó elmélete. Az újtáltosságban a *Gemeinschaft* jellegű formákat pozitívként és kívánatosként értékelik, szemben a *Gesellschaft* elidegenítőnek ható megjelenési formáival.

A legitimitás kérdése az elfogadott tudás szempontjából is érdekessé válik. Az újtáltosságban központi téma a kereszténység felvételét megelőző magyar hitvilág, vallás és világnézet, hiszen az

ehhez való visszafordulás hozta létre magát ezt az újpogány irányzatot is. Az erről való ismeretekkel kapcsolatban azonban máig élénk viták vannak. A Magyar Tudományos Akadémia által képviselt álláspont az újtáltosságban legtöbbször elfogadhatatlan. Az MTA tulajdonképpen az idegenséget képviseli a szemükben, szemben a saját és a hagyományossal. A többségi társadalom által legitimnek tartott akadémiai tudás és álláspont azonban az újtáltosságban ellentétbe kerül az általuk képviselt autenticitással. Így jelenleg azt lehet mondani, hogy az újtáltosságban az „ősmagyarokra” vonatkozó tudás akkor válik hitelessé, ha az nem legitim, tehát nem az akadémiai közegekből származik, hanem saját, autentikus köreikből. Mivel gyakorta maga a magyarság számukra egyfajta minőséget, illetve minőségbiztosítást jelent, így az autenticitás és a hitelesség megteremtéséhez szinte elegendő, ha az adott hagyományt vagy tudást magyar eredetűnek vélik. A Magyar Tudományos Akadémia álláspontja azért se lesz tartható az újtáltosság szemszögéből, mivel meggyőződésük szerint az akadémikusok nem „igazi” magyarok, idegenszívűek, vagy csak a hatalom kiszolgálása érdekében alakítják véleményüket.

Összességében azt lehet mondani, hogy az újtáltosságot sok szempontból dichotómiák mentén lehet megérteni. Modernitással szemben a hagyományosságot hangsúlyozzák, a hagyománynak azt az értelmezését, amely az autenticitás előfeltételeként, stabilként és változatlanként jelenik meg. A legitimitás a meggyőzésre, az autenticitás az érzelmekre hat. Az újtáltosságban az autenticitás adta otthonosság érzését keresik, szemben a tudományos és intézményes legitimitás ridegségével.

Felhasznált irodalom

- AlSayyad, Nezar 2004 The End of Tradition, or the Tradition of Endings? In AlSayyad, Nezar ed. *The End of Tradition?* London – New York, Routledge, 1-28.
- Anderson, Benedict 2006 [1983] *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. Verso, Fairfield.
- Anttonen, Pertti J. 2005 *Tradition Through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Studia Fennica Folkloristica. Finnish Literature Society, Helsinki.

- Bali János 2014 „Kortárs ősmagyarok”. Mítosz és kultúra. In Povedák István – Szilárdi Réka szerk. *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék – MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged, 24-33.
- Bendix, Regina 1997 *In Search of Authenticity. The Formation of Folklore Studies*. The University of Wisconsin Press, Madison.
- Hobsbawn, Eric 1995 [1983] *Inventing Tradition*. In Eric Hobsbawn – Terence Ranger eds. *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge, 1-14.
- Illés Anna 2015 Hagyomány, vallás, identitás. Néprajzi közelítések az újtáltosság jelensége felé. In Hubbes László Attila – Povedák István szerk. *Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése*. Magyar Kulturális Antropológiai Társaság (MAKAT) Modern Mitológiakutató Műhely – MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged, 226-238.
- Lindholm, Charles 2008 *Culture and Authenticity*. Blackwell Publishing, Malden.
- Luhrmann, Tanya M. 1991 *Persuasion of the Witch's Craft: Ritual Magic in Contemporary England*. Harvard University Press, Cambridge – Massachusetts.
- Mathews, Gordon 2000 *Global Culture/Individual Identity: Searching for Home in the Cultural Supermarket*. Routledge, London – New York.
- Pizza, Murphy 2016 *Paganistan: Contemporary Pagan Community in Minnesota's Twin Cities*. Routledge, London – New York.
- Rinne, Jenni 2016 *Searching for Authentic Living Through Native Faith. The Maausk Movement in Estonia*. PhD értekezés. Kézirat. Södertörn Doctoral Dissertations 122. Södertörn University, Stockholm.
- Tönnies, Ferdinand 2001 *Community and Civil Society*. Cambridge Texts in the History of Political Thought. Cambridge University Press. Online: <https://www.scribd.com/doc/46214312/Tonnies-Community-and-Civil-Society>
- Vannini, Philip – Burgess, Sarah 2009 *Authenticity as Motivation and Aesthetic Experience*. In Philip Vannini – J. Patrick Williams eds. *Authenticity in Culture, Self and Society*. Cornwall, Ashgate, 103-119.
- Vannini, Philip – Williams, J. Patrik 2009 *Authenticity in Culture, Self and Society*. In Philip Vannini – J. Patrick Williams eds. *Authenticity in Culture, Self and Society*. Cornwall, Ashgate, 1-17.
- Wetherell, Margaret 2012 *Affect and Emotions: A new Social Understanding*. Sage Publishing, London. https://www.amazon.com/Affect-Emotion-Social-Science-Understanding/dp/085702857X#reader_085702857X